

Učiteljski TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. vsakega meseca na celi poli. Cena mu je za celo leto 3 gold., za pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise prejema vredništvo; naročnino in oznanila pa prejema in razpošiljanje oskerbuje založništvo.

List 13.

V Ljubljani, 1. julija 1877.

Tečaj XVII.

Pedagogični pogovori.

(Spisuje Jos. Ciperle.)

13.

Stariši želé, da so njihovi otroci zdravi, terdni, prijazni, ubogljivi, pridni, razumni in še več družega. V ta namen skerbé že od rojstva za njihov blagor, jim dajo lepe nauke, kako se morajo vesti, kaj morajo storiti in kaj opustiti. Ta želja je v resnici lepa; ali vselej ni posnemanja vredno, kako jih napeljujejo do tacega ravnanja in vedenja. Vendar oni mislijo, da je vse le tako prav, kakor store. Težavno jim je tudi dopovedati, da bi bilo bolje, ako bi ravnali drugače z otroci. Ako imajo ljudje lastne otroke, menijo takoj, da so že pedagogi, da so z otrokom vred dobili to vednost. Vendar motijo se. Za otroka ne more človek nikdar preveč in premalo učen biti. — Čudno, poreko mnogi, kako moreš pač v en koš spraviti besedi: preveč in premalo. Prav lahko. Človek ne vé nikdar preveč sredstev, s kterimi naj odgojuje otroka, nikdar mu ni znanih preveč potov, po kterih vpliva na njega, nikdar nima preveč razuma, da bi bilo vse to prav, kar stori ž njim. Celo, kar meni, da je najbolje za otroka, je dostikrat najbolj napačno in najškodljivejše. Premalo učen pa ni, ker mu dostikrat pripoveduje stvari, ki niso za-nj, ga vadi v predmetih, ki še odraslim prizadevajo mnogo težav. Tako n. pr. je napačno, ako govori ž njim tako, kot z odraslimi, ako stavlja take terjatve na njegov razum, kot na odraslega, ako ga pusti učiti se v prezgodnji mladosti različnih jezikov in ved. Tako se odgajajo oni prezgodnji modrijani, ki so pa v resnici bolj nevedni, kot najnevedniši otroci.

Da so otroci zdravi, je potrebno, da imajo tečna in svoji starosti

primerna jedila in dobra oblačila. To še precej razumejo stariši, ako ravno tudi v tem niso nezmotljivi. Ako je kaka jed škodovala otroku, mu je ne dadó več, in ako se je prehladil, ga zavijó v toplo obleko. To je seveda najnaravniša pot in prava tudi. Ako se kdo osmódi, ne gre več blizu ognja. Ali je pa treba, da si otrok pokvari želodec, ali je potrebno, da se prehladi? Kakor je v naši moči iz prehlajenega otroka narediti zopet zdravega, in kakor nam je mogoče njegov pokvarjen želodec ozdraviti; tako ga zamoremo tudi ohraniti pred prehlajenjem in pred pokvarjenim želodcem. Kmečki otroci si ga ne pokvariyo tako lahko. Hrana, ki jo vživajo je bolj groba; in ako se je navadil želodec prebavljati jo, mu tudi ni težko prekuhati gosposke hrane. Ako pa pri gosposkih jedilih niso tako zdravi in terdni, prihaja od tod, ker so ji primešane marsiktere snovi, ki so škodljive zdravju in so le za pomehkuženje telesa. Gospoda si pa na kmetih kmalu preobloži želodec, in potem pravi zaničljivo: kako more človek jesti take jedi! ali se pa opravičuje: kmet ima ves drugačen želodec kot mi!

Ravno tako je z obleko. Kmečki deček teče bos po snegu, pa se mu nič ne zgodi; gosposki je pa zavit in zavit, pa se še prehladi. „Kmet je kmet“, se reče na to. Res, kmet je kmet, ali človek je kot vi. Njegovo truplo obstoji iz istih snovi kot vaše, tedaj tudi njegov želodec in njegova koža. Ko je prišel na svet je imel ravno tako mehek želodec in ravno tako občutljivo kožo, kot vaši otroci. Sesal je mleko in pivil, jali so ga kot vi svoje otroke. Ali niso ga tako skerbno skrivali pred vsako sapico, niso ga tako valjali po rokah, kot jih vi. Vi ga pa skrivate pred vsakim zračkom, in ako ste potem enkrat tako nemarni, da ga pustite brez čuvaja, se lahko zgodi, da potegne veterček čez njega in bolan je. S tem pa nisem izrekel, da mu dajte jesti, kar poželi njegovo serce, ali da ga postavljate na kraje, kjer veter piha najhuje. Tudi kmet tega ne stori, ali tudi ne neguje ali ne cartá ga toliko kot vi.

Navadimo otroka pred vsem na jedi, ki so dober kup, in katerih pripravljanje ni zvezano s premnogimi stroški in s prevelikim delom. Na draga jedila se bode že navadil brez naše pomoči. Ako mu ne diši ta ali ta hrana, berž se poda mati v kuhinjo, ter mu skuha drugo, ktero ima rad. Otroku, ki ima zdrav želodec, diši vsaka jed, in če mu ne, so stariši krivi. „Če mu pa ne diši“, odgovore stariši, „in če bi si pokvaril ž njo želodec, zbolel bi, in le mi bomo imeli na duši njegovo bolezen“. Gotovo da, ali imajo jo že preden zboli otrok. Zakaj pa diši hrana, ki škoduje vašemu otroku, drugemu prav izverstno? Ali ima morda drugačen želodec? Tega vendar ne boste terdili. Ali njegovi stariši so ga navadili na njo, to je. Otroka ne boste imeli vedno pod svojim varstvom. Kaj veste, ako ne bo v poznejih letih navezan na to hrano, ktero mu vi tako skerbno odtegujete.

Še drugi vzrok je, zakaj otroku ne diši hrana. Zato ker morda tudi vam ne. Ako vidite kako tako hrano, takoj skrivite usta, zavihate nos in vzdihnete: ah, to mi ne diši! Otroci vas vidijo, ter so potem tudi kmalu tu z besedami: ah, to mi ne diši! — Jed je jed, dragi moji, ena kot druga vzrasla na zemlji ali iz nje, solnce je sijalo na njo in dež jo je namakal. In če je ena bolj kisle ali grenke kot druga, kaj stori to. Ali morajo biti vse sladke? Človek se mora navaditi na radosti in bridkosti, na kisle in sladke jedi, ali na bolezní se ne sme. Pomnite, kedar rečete, da se mora človek navaditi na vse, da vselej izvezmete bolezní. Ako ste navadili otroka na bolezní, ste ga navadili na kaj hujšega, kot so sim tertje same pregrehe. Če se navadi, bolan biti, ne odverže te navade nikoli. Bolniki iz navade so nevarnejši, nego s pljučnicami in vročinskimi boleznimi. Pri teh imamo vsaj malo upanja, da ozdravijo; ali bolniki iz navade so neozdravljivi. Jedi so vse dobre, kakor vzrastó iz zemlje, ali ljudje jih pokvarijo vse. Ako bi jih vživali brez primeškov, bi si nikdar ne pokvarili želodca. Ljudje, ki mešajo, popravljajo ali pokvarijo jedi in pijače, zaslužijo zapored obešeni biti. Oni so hujši in nevarnejši kot največi morilci. Ti umore človeka na enkrat, ali oni ga režejo in slabé po kosččkih.

Jedi, ki so dober kup in katerih pripravljanje ne porabi premnogo časa, imenujemo navadne. Ob delavnikih smo še zadovoljni ž njimi; ali v praznikih posežemo že raje po nenavadnih in dražjih. Dostikrat slišimo tudi reči: to je slaba jed. Potrebno se nam zdi, da podamo tu jasen pojem, ktere jedi so slabe. Nekterim so slabe jedi one, ktere so dober kup, in dobre, ktere so drage. Drugi menijo, da so slabe bolj navadne, in dobre tiste, ki prihajajo o večih praznikih na mizo. Tretji pa pravijo, da so slabe domače, dobre pa tuje, t. j. tiste, ki so iz tujih dežel. Vse te sodbe so napačne. Dobre so tudi navadne, in ki so dober kup, in marsiktere domače. Slabe so pa tudi tuje, drage in tiste, ki prihajajo o večih praznikih na mizo. Le popačene ne smejo biti, potem so dobre. Iz tega pa tudi sledi, da so vse pokvarjene slabe.

Sedanji čas je napredoval mnogo, in žalibog tudi v ponarejanji in spačenji jedi in pijač. Ljudje žele hitro obogateti, ali kako! Prodajanje jedil in pijač jih ne more tako naglo narediti bogatinov. Zato se morajo jedila in pijače pomnožiti s takimi stvarmi, ki ne veljajo toliko denarja ali so pa zastonj. Potem je seveda dobiček večí. Celo najnavadníša jedila so v nevarnosti, o katerih bi noben kerst ne sanjal, da so popačena. Oglejmo si jih natančneje.

Moko pomnože prodajalci s kredom, peskom in malcem. To jo stori bolj belo in težjo. Gotovo je, da jedi, ki se napravljajo iz take moke, niso tako tečne kot iz čiste. Komu bi prišlo v glavo, da bi jedel kreda ali pesek; in ako bi ju tudi, bi mu nič ne teknila. Kolikor je krede

pri moki, toliko manjka moke, toliko manj vžitka ima človek od nje. Tudi močijo moko ali kruh, da sta težja, in da toliko več tehtata. Škodljiva je pa tudi moka iz bolnega žita, ki celo usmerti človeka. Ali kaj marajo zato marsikteri prodajalci, češ, da si le polnijo žepe.

Navada je, da devljemo različno sadje in kumare v kis, da jih ohranimo v njem dalj časa. To ni nič napačnega. Ali prodajalci jih prekuhajo v bakrenih posodah, da postanejo lepo zelene. Ta lepa zelena barva ni nič drugega kot zeleni volk, ki se naredi večidel na notranjih stenah bakrenih kotlov. Ž njim se je ostrupil že marsikdo. Čemu pa delajo tako prodajalci? Zato ker vedo, da imamo posebno radi vse, kar se blišči. Ako smo tudi že precej civilizirani, vendar imamo še mnogo divjaškega na sebi. Divjaka tudi najlože privabiš, ako mu pokažeš kaj bliščečega. In tudi civiliziran človek se da preslepiti od vunanjega bleska. Pomnite, da ni vse zlato kar se sveti, in tudi lepa zelena kumara ni najbolja.

Vsakdo vé, da je meso bolnih živin zdravju škodljivo. Da se tako meso kolikor mogoče odpravlja, zato skerbi policija. Vendar ga popolnoma iztrebiti ne more, kajti mnogo bolnih živinčet se pobije na skrivnem. Znano je tudi, da se vsmradi meso, ako stoji dalj časa. Tedaj ni dobro in moralo bi se zavreči. Kaj še, to bi bila zguba denarja. Kdo bi ga pa kar tako zgubiti hotel? Nihče, najmanj pa mesar. Saj zna narediti meso zopet okusno. Primeša mu marsiktere dišave, in zopet je tako, kot od novozaklane živine.

Posebno se gode z mlekom časi čudne reči. Pervič se mu prilije vode, tako da ga je več. Ali ima pa tudi slabejo barvo. Vsak bi lahko izpoznal, da je voda v njem. Mora se še dalje spačiti. Doda se mu moke ali celo apna, da je gosteje. Tudi surovo maslo mora prenašati marsiktere dodatke. Dodene se mu malca, moke, krede i. t. d., da postane težje, in da se tako več skupi za nje. Celo umetno surovo maslo že napravljajo iz govejega loja, svinjske slanine i. t. d. Temu primešajo nekoliko zafrana, da dobi rumenkasto barvo. Škodljiv je pa sir, ki leži na vma-zanih krajih, posebno ako je star. Napravi se v njem tako imenovan sirov strup. Strup pa ni nikdar dober.

Ali ne samo jedi, tudi pijače pokvarjajo mnogo prodajalci. O mleku sem že govoril, kajti ono ni samo pijača, ampak tudi jed. Malemu otroku nadomesti vse drugo. Najnavadniša pijača človekova je pa voda. Tudi te ne dobimo prav čiste. V nji so deloma organske snovi, ali tudi majhene živalice. Ako so v njenem obližji gnojnice, kanali, pokopališča, s katerih dobiva pritoke, ne more biti zdrava. Navadno se že zvunanje spozna taka voda. Ona je bolj ali manj kalna, večkrat rumenkasta, časi diši nekoliko, in ako jo pustimo le malo stati, se vsmradi. Ako ne poznamo natanko vodo, ktero pijemo, primešajmo ji malo kisa. Najbolje

je seveda, ako jo sami sčistimo. Zdrobimo nekoliko oglja, denimo ga v kako posodo, ki ima spodaj votlino, in vlijmo na nje vodo. Tekla bo skozi oglje in prišla, na drugem koncu popolnoma čista na dan. Na tak način celo iz gnojnice napravimo čisto vodo. Voda je jako potrebna, pa tudi najzdraviša pijača. Ali čista mora biti, brez vseh pritikin in hladna. Merzla kakor tudi gorka je ravno tako škodljiva kot kalna.

O družih pijačah pregovorim le bolj poveršno. Kavó kupimo ali v zernih ali semleto. Ta zerna so pa mnogokrat pobarvana, da imajo lepše lice, semleti kavi je pa dostikrat primešana ječmenova ali ovsena moka, celo oglje. — Še bolj popačen je čaj. Pervič mu je primešanega marsikaj, drugič je pa tudi pobarvan. Niti čaj, niti kava nista posebno priporočati. Ona redita malo človeka. Ako ravno sta vsakdanji živež za ljudi posebno ženskega spola, vendar stori več kruh in mleko, ki sta njima dodana.

(Dalej prih.)

Spominske slike iz svetovne razstave I. 1873.

Načertuje Jos. Levičnik, učenik.

(Dalej.)

Motto: „Človek se uči
Dokler živi.“

Narodaka prislovica.

Osredek obertnijske palače (Industrie-Palast) in sploh vseh razstavnih sgrad ostal bo pod imenom „Rotunde“ zgodovinsko znamenit mende za vse prihodnje čase. Nadvladala je „Rotunde“ s svojo visoko kupljo vse razstavine poslopja, in prav za prav bi bil moral o nji že prej kaj govoriti. Vse vendar ni moglo priti ob enem na versto; bolje pa je enkrat, kot nobenkrat. —

Bral sem (ako se še prav spominjam) pred enkrat, ko se je za razstavo še le snovalo, da bo „Rotunde“ v svoji visokosti prekosila celo kupljo Št. Peterske cerkve v Rimu, pod katero bi, kakor pravijo, lahko stal velikanski zvonik Dunajske Št. Štefanske cerkve. Mogoče, da je bil prvotni projekt res tak; ker so pa pri načertih pozneje marsikaj predelevali, zna biti, da je bilo tudi to modificirano. Škoda! — Prave visokosti je imela „Rotunde“ v vsem skupaj 84 metrov; in ker je bil posredák (Durchmesser) njeni dolg 107 metrov, ni treba v stavbenem oziru človeku biti ravno strokovnjaku, da sprevidi, da se je visokost s širjavedlostjo slabo strinjala. 32 v velikanskem kolobaru pozidanih in jako ukusno ozališanih stebrov podpiralo je konično izpeljano streho rotundino, ki je bila s podstrešino (ruštom) vred vsa iz železja, ter ni to tehtalo nič manj kot, 78.000 stotov. Tako strašansko težo in pri toliki širjavi na kvišku spraviti ni bilo nikakor drugač mogoče, kakor da se podstre-